

Dvije suvremene teorije o postanku glagoljice

Jakubin, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:814054>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Povijesti

Valentina Jakubin

Dvije suvremene teorije o postanku glagoljice

Završni rad

Mentor prof. dr. sc. Ivan Jurčević

Osijek, 2011.

SAŽETAK

Tema ovog završnog rada je *Dvije suvremene teorije o postanku glagoljice*. Cilj rada je detaljnije obrazložiti teorije Marice Čunčić i Slavomira Sambunjaka. Na početku rada ukratko će se reći o važnosti i značenju same glagoljice kao hrvatskoga nacionalnoga pisma. Zatim se iznose neke od važnijih teorija koje se bave podrijetlom glagoljice. Glavni dio ovog rada odnosi se na djelo Marice Čunčić *Oči od sunca – misal od oblaka* i *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskoga* Slavomira Sambunjaka. U oba djela izložene su suvremene teorije o postanku glagoljice. Na kraju rada ispisana je literatura kojom se služilo pri izradi istoga.

Ključne riječi: glagoljica, Marica Čunčić, Slavomir Sambunjak, teorije o postanku.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. GLAGOLJICA	2
2.1 Teorije o postanku glagoljice	5
3. TEORIJA O POSTANKU GLAGOLJICE MARICE ČUNČIĆ	9
3.1 O Marici Čunčić	9
3.2 Slovima o stvaranju svijeta	11
3.3 Šest rozeta – šest dana stvaranja svijeta	13
4. TEORIJA O POSTANKU GLAGOLJICE SLAVOMIRA SAMBUNJAKA.....	22
4.1 Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskog	23
4.2 Model iz ideje zbrajanja – lik i simbolika	26
5. ZAKLJUČAK	30
6. LITERATURA.....	31

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je *Dvije suvremene teorije o postanku glagoljice*. Cilj ovog rada je obrazložiti dvije suvremene teorije, Marice Čunčić i Slavomira Sambunjaka, koje se bave postankom glagoljice.

Svaki je narod određen jezikom, pismom, svojom poviješću i prostorom na kojem obitava. Naime, glagoljica, kao hrvatsko nacionalno pismo ima posebno mjesto u našoj kulturi. Glagoljicom je sačuvana narav hrvatskoga jezika, i u ćirilometodsko vrijeme, kao i danas. Na samom početku rada objasnit će se pojam glagoljice, njezino značenje i važnost kao prvog slavenskog pisma. Osim objašnjenja samog pojma glagoljice, bit će iznesene neke od važnijih teorija o postanku glagoljice.

Glavni dio rada bazirat će se na objašnjavanje djela i teorije spomenutih autora. Pri tome sam se služila njihovim djelima - *Oči od sunca – misal od oblaka*, Marice Čunčić te *Gramatofija Konstantina Filozofa Soluskoga* Slavomira Sambunjaka. Na kraju ovoga rada donosim popis literature kojom sam se služila pri izradi istoga.

2. GLAGOLJICA

Glagoljica je prvo slavensko pismo, koje je sastavio Konstantin Ćiril prije puta među moravske Slavene, 863. godine. Životopis svetoga Ćirila, *Žitje Konstantina Ćirila* (glava XIV.), o tome izvješćuje: *Otišavši, Filozof se, po svojem prvotnom običaju, dao na molitvu s drugim suradnicima. Uskoro mu se javi Bog, koji sluša molitve svojih slugu, i on odmah sastavi pismena i poče pisati evanđeoske riječi: „U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga, i Bog bijaše Riječ, itd.“*¹

Glagoljicu je Konstantin stvorio vjerojatno 863. godine, u dobi od trideset i pet godina u Carigradu, pošto je moravski knez Rastislav uputio zahtjev bizantskom caru Mihajlu III. da mu pošalje misionare koji će mu na slavenskome jeziku pokrstiti narod i vršiti službu božju. Pošto se ispostavilo da nema slavenskoga pisma, a običaj je bio da svaki narod bude priveden kršćanstvu posredstvom svojega, originalnoga pisma, to je Konstantin za svrhu pokrštavanja Slavena stvorio novo pismo, glagoljicu.²

Nakon Metodove smrti i protjerivanja učenika iz Moravske (885.) i pošto su slavenski pravoslavni narodi prihvatili grčko pismo, koje danas nazivamo ćirilicom, glagoljici se životni prostor među Slavenima sve više sužavao, te ona konačno ostaje trajno nazočna samo u hrvatskome narodu, a i to na manjem dijelu hrvatskoga nacionalnoga prostora. Unatoč tome što se prostor Ćirilovu pismu, glagoljici, suzio na Istru, Kvarnerske otoke, Liku i Krbavu, Zadar i njegovo zaleđe, do Splita, uključujući, na poseban način, i Poljica (u liturgijskoj uporabi), glagoljica je snažno prisutna u hrvatskoj duhovnosti i kulturi od X. stoljeća do kraja XVI. stoljeća, a potisnutim životom čak do naših dana.³

Naime, hrvatsko srednjovjekovlje hrvatski jezik bilježi trima pismenima: glagoljicom, zapadnom ćirilicom (bosanicom, bosančicom) i latinicom. Ako bi građa bila izložena po stoljećima, vidjelo bi se da iz prvoga (XI.) imamo samo glagoljicu, iz sljedeća dva (XII., XIII.) glagoljicu i bosanicu, a tek u XIV. i XV. tim se grafijama pridružuje i latinica.⁴

¹ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 9.

² Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 22. – 23.

³ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 5.

⁴ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 7.

Glagoljica je autorsko pismo. Ona pokazuje oblicima, posebice u najstarijem razdoblju, odlike svoga tvorca: istančan smisao za filologiju, tj. za jezičnu znanost; dubok smisao za teološku simboliku; neobičan dar za likovnost, za oblikovanje slova kad su u skupu (riječ) i kad su jedno (znak). Slično je i s nazivima slova, u kojima je misaona poruka da je za dobro življenje na zemlji potrebno poznavati Boga, odnosno knjige, Pismo (Bog = Букѣви). Pismo glagoljica nazvano je po glagolu *glagoljati* „govoriti“.

Od XII. - XIII. st. glagoljica se naziva Jeronimovim pismom – *Littera Hieronymiana*, jer su ga glagoljaši, da bi zaštitili njega i slavensko bogoslužje, pripisali velikomu crkvenom učitelju.

Naziv glagoljica i glagoljaš, čini se da je novijeg datuma (Glavinić, M. Kuhačević, B. V. Barčić, 1740.), ali je pridjev glagoljski – *glagoliticus* stariji.

Nazivi za glagoljsko pismo u dokumentima jesu još: *littera* ili *lingua* slava, *illyrica*; *hrvacke* knjige, brvijali *hrvacki*; u *Kločevu glagoljašu*: bilješka o kodeksu da je napisan *in lingua Croatia*.

Stara glagoljica imala je 38 slova, kako kaže Črnorizac Hrabar, ali se upotrebljavalo 40 znakova – slova koja se dadu smjestiti u kvadrat od po 6 x 6 slova, s time da 4 slova stoje izvan kvadrata. Oko kvadrata može se opisati kružnica.⁵

Glagoljicu koja se od nastanka toga pisma pa do XII. stoljeća upotrebljavala u Moravskoj, Panoniji, Češkoj, Bugarskoj i Hrvatskoj nazivamo oblom jer je kružić jedan od temeljnih elemenata toga pisma, ali oble su i spojenice koje povezuju elemente. U literaturi se probija mišljenje da obla (makedonska, bugarska) glagoljica nije starija od uglate (hrvatske), nego da su obje nastale otprilike u isto doba, a uočava se i tzv. trokutasta glagoljica. Ipak, većina i dalje vjeruje da je razvoj tekao od oblih preko poluobljih do uglatih oblika. Neki paleografi smatraju da postoje četiri razdoblja i područja razvoja oble glagoljice, a to su *solunsko* (860. – 863.), *moravsko-panonsko* (863. – 885.), *češko* (885. – 1097.) i *ohridsko* (886. – XII. st.). Glagoljica od XII. stoljeća živi samo na dijelovima hrvatskoga teritorija, na kojima je ona pismo za sve civilizacijske potrebe, a ne samo za crkvene knjige. Na našim prostorima poprimila je uglate oblike pa se u literaturi govori o uglatoj ili hrvatskoj glagoljici.⁶

⁵ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 81. – 82.

⁶ Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005., str. 39. – 41.

Konstantin Ćiril Slavenima je poklonio svoj dragocjeni dar: pismo, književni jezik i orječja (tekstove). Hrvatski su glagoljaši taj dar ljubomorno čuvali u hrvatskome narodu, unatoč mnogim pritiscima da se toga pisma, književnoga jezika i tekstova odreknu. Čuvajući Ćirilov dar – pismo, jezik, tekstove – i ugrađujući ga u hrvatski narod, glagoljaši su dali snažan prinos duhovnomu i kulturnomu razvitku Hrvata.⁷

Glagoljica, kao hrvatsko nacionalno pismo, ima sasvim posebno mjesto u našoj kulturi. Već i to da predstavlja hrvatsko nacionalno pismo, da je prva hrvatska knjiga imala upravo glagoljska slova (Misal, 1483.), da je prva početnica tiskana glagoljicom (Venecija, 1527.), da su prvi poznati hrvatski stihovi, pisani glagoljicom, zabilježeni još 1368. godine u Misalu kneza Novaka, da su kroz nju izražene i težnje za stvaranjem općeg hrvatskog jezičnog standarda, sve to izdiže ju na razinu neizbježne kulturološke činjenice. Glagoljica nas povezuje s mnogim europskim narodima, ali nas određuje i u kulturnom i nacionalnom smislu.⁸

⁷ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 7.

⁸ Žubrinić, Žarko: *Hrvatska glagoljica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1996., str. 8.

2.1 TEORIJE O POSTANKU GLAGOLJICE

O postanku glagoljice ima raznovrsnih teorija. Povjesničarima je poznato oko četrdesetak različitih teorija, a neke su još uvijek u postanku.⁹

Glagoljska paleografija proučava razvitak glagoljskog pisma od njegovih početaka, domišljajući se kakvo je moglo biti prvotno Ćirilovo pismo (protoazbuka), jer je ono ishodište za pismo spomenika koji su se sačuvali od druge polovice X. stoljeća do pojave tiska i razvitka brzopisnih oblika glagoljskog pisma.

Dok su stariji paleografi istraživali pojedinačna slova, ponajviše u rukopisima, tražeći im i nalazeći uzor u grčkoj minuskuli (Taylor, Jagić), ali i u raznim orijentalnim pismima (Vajs, a zatim i Vašica, Kurz, Mareš, Selišćev), u novijem promišljanju o glagoljici neki paleografi takav način drže neplodnim i beskorisnim (Vaillant, Trubeckoy, Hamm, Eckhardt). Oni ne prihvaćaju izvođenje glagoljskih slova iz grčke minuskule ili uopće iz grčkog pisma. Više ih zanima nastanak glagoljice kao individualnog pisma (*ideja pisma*), pa kreću od onih oblika glagoljice koja nam se u spomenicima sačuvala, domišljajući se kakva je mogla biti u svojoj prvotnoj, idealnoj, pojavnosti (protoglagoljica).¹⁰

Postoje tri teorije o postanku same glagoljice, a to su *egzogena*, *egzogeno-endogena* i *endogena* teorija.

Egzogena teorija polazi od toga da za svaki glagoljični grafem traži uzor izvana u nekom drugom grafijskom sustavu. U pokušajima da se nađe uzor glagoljici najčešće se pomišljalo na razne oblike grčkoga alfabeta. Najozbiljniji je bio onaj koji je tu slavensku azbuku vezao uz *grčko kurzivno pismo* VIII. i IX. stoljeća. Oko dokazivanja te veze (grčki kurziv – glagoljica) osobito su se trudili engleski paleograf Isaac Taylor i hrvatski slavist Vatroslav Jagić, pa se u literaturi govori o Taylor-Jagićevoj teoriji. Izvođenja nekih grafema bila su uvjerljiva, ali takvih nije bilo mnogo. Stoga su ubrzo drugi istraživači (V. Vondrák, R. Nahtigal, F. F. Fortunatov, N. S. Trubeckoj, J. Vajs itd.) pokušali dio glagoljičnih grafema objasniti ugledanjem u grčki alfabet, a dio ugledanjem u druga pisma: starožidovsko (u samarićanskoj varijanti), koptsko, hazarsko, sirijsko, gruzijsko, armensko itd.

⁹ Žubrinić, Žarko: *Hrvatska glagoljica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1996., str. 14.

¹⁰ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 37.

Rjeđi su bili pokušaji da se izvori glagoljice traže posve izvan grčke grafije. Leopold Geitler glagoljicu dovodi u vezu s albanskim pismom, a Klement Grubišić nastoji migracije Gota i Slavena i njihove dodire pretpostaviti kao odlučujuće za nastanak glagoljice. Po njemu, glagoljica je nastala ugledanjem u poznati alfabet vizigotskoga biskupa Wulfile kojim je pisan *Codex argenteus* i koji je sastavljen oko 350. godine.

Šezdesetih godina XX. stoljeća P. J. Černyh, V. A. Konstantinov i Lj. V. Čerepnjin pokušali su glagoljicu dovesti u vezu s nedešifriranim znacima nađenim u Pričnomorju i s ciparskim slogovnim pismom, itd.

Nekoliko je, dakle, pisama, prema shvaćanjima tih istraživača, moglo poslužiti kao uzor. Ali, s jedne strane i dalje ostaje nerazjašnjen postanak priličnog broja grafema, a s druge strane sva ta objašnjenja gube iz vida glagoljicu kao cjelovit grafijski sustav. Ipak, ta brojna istraživanja, rezultirala su spoznajom da je glagoljica autorsko djelo, rezultat individualnog čina.¹¹

Među znanstvenicima danas općenito prevladava uvjerenje da je glagoljici autor sv. Ćiril, koji ju je sastavio prije puta među moravske Slavene. Da je Ćiril izumio pismo za Slavene, i da je to glagoljica, svjedoče povijesni izvori: *Žitje Konstantina Ćirila* (glava XIV.), *Pismo pape Ivana VIII. knezu Svetopluku* (880. „litteras denique a Constantino quondam philosopho reppertas“), *Žitje Metodovo* (glava V.), *Traktat Črnořisca Hrabra*, neizravno polemičko apologetski spis *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (oko 871. „quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus, nomine Methodius“), *Kronika popa Dukljanina* i drugi suvremeni izvori.¹²

U Hrvatskoj, rijetko i drugdje, javlja se i tzv. *jeronimska teorija*. Njezina je bit u tome da tvrdi da je autor glagoljice Sveti Jeronim, što bi značilo da je to pismo znatno starije od Konstantina Ćirila.¹³ Jeronimovska teorija o postanku i autorstvu glagoljice svoj izvor ima u shvaćanju da su Hrvati na prostoru na kojem danas obitavaju bili starosjedioci, te da su autohtoni – zemljaci sv. Jeronima; ova postavka rođena je i iz nastojanja hrvatskih glagoljaša da svoje pismo pripišu sv. Jeronimu kad je ono došlo u pogibelj da bude zabranjeno kao heretičko. Pobornici te teorije uporište za svoje tvrdnje o Jeronimu kao autoru glagoljice našli su u vijestima da je on za svoj narod preveo Sveto Pismo, i to na posebnom pismu. Tako,

¹¹ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 52. – 53.

¹² Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 34.

¹³ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 55. – 56.

naime, piše u *Kozmografiji*, koju je sastavio neki Aeticus i pripisao je sv. Jeronimu. novija istraživanja kažu da je Aeticus zapravo Irac, salzburški nadbiskup Virgil (768. – 774.). Tvrdnju o posebnome pismu sv. Jeronima preuzeo je i Hrabanus Maurus (+856.). Nije stoga čudno da su svetom Jeronimu pripisali pismo koje se upotrebljavalo u njegovoj domovini, u Dalmaciji i Iliriku, te je papa Inocencije IV. mogao zapisati da klerici te zemlje smatraju da to pismo imaju od sv. Jeronima. Jeronim je, dakle, po shvaćanju ondašnjih intelektualaca i u Hrvatskoj i izvan nje, prevodilac Biblije na latinski i slavenski jezik i tvorac glagoljskog pisma. Teorija o sv. Jeronimu kao tvorcu glagoljice pala je kad je sazrela spoznaja da su se Hrvati u današnju postojbinu doselili tek u VII. stoljeću.¹⁴

Egzogeno-endogena teorija polazi od toga da se autor glagoljice ugledao u druga pisma, ali i da postoje elementi glagoljične strukture koji se ponavljaju, tj. iz jednoga glagoljskog grafema razvija ih se nekoliko.

Thorvi Eckhardt oslanja se na formalne i stilske elemente u svojim prosudbama, a sličnih je nazora i Josip Hamm. Temeljni stav ovih istraživača je u tome da se prvotna glagoljica sastojala od dva niza grafema: jedni su se razvili u sustavu (*endogeni*), drugi su u sustav uneseni izvana (*egzogeni*).¹⁵

Endogena teorija ne uzima u obzir poticaje izvana, već traži grafički ključ glagoljice, tj. traže se elementi od kojih su svi grafemi načinjeni i načini slaganja tih elemenata.

Finski slavist Georg Černohwostow izrazio je sredinom XX. stoljeća uvjerenje da glagoljici ne treba tražiti uzor niti u jednom od triju najpoznatijih pisama (grčkom, latinskom, židovskom) jer se Konstantin, poznati protivnik trojezične hereze, nije želio ugledati u te grafije.¹⁶ Glagoljska slova imaju uzor u temeljnoj kršćanskoj simbolici te su sastavljena od kombinacija *križa* (znaka Kristova otkupljenja), *istokračnoga trokuta* (simbola Trojstva) i *kružnice* (simbola vječnosti i Božjeg savršenstva).¹⁷ Njegovo rješenje podijelilo je glagoljična slova na četiri skupine: prvoj je zajednički element križ, drugoj elementi križa, trećoj križ i krug, četvrtoj krug i trokut (odnosno elementi trokuta).¹⁸

¹⁴ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 31. – 32.

¹⁵ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 53.

¹⁶ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 54.

¹⁷ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 37.

¹⁸ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 54.

Bilo je pokušaja da se sva slova glagoljice svedu na jedinstven sustav: tako je P. Ilčev pokušao pokazati da je onaj jedinstveni i karakteristični znak glagoljice crtica koja rotira oko vertikalne osi pod kutom od 90 stupnjeva, rjeđe od 45 stupnjeva. Takav pokušaj ipak nije posve uspio.

Polazeći od slova kao grafičkog znaka, V. Jončev 1982. godine kao generalno rješenje predložio je za svako slovo-znak osnovni oblik. Kružnica je, po Jončevu, grafički ključ i morfološka konstanta. U mreži od osam jednakih isječaka, na peterolinijskom crtovlju, može se smjestiti svako slovo glagoljske azbuke. Središte je slova u središtu kružnice, a dijelovi slova smještaju se između dvije središnje linije, tako da se slovu može opisati kružnica. Takav je osnovni oblik polazište za stvarno, pisano, slovo.

U analizi V. Jončeva, zbog slijeda ravojnih oblika glagoljice koji pokazuju uglatost i u svojim najstarijim sačuvanim spomenicima, *Marica Čunčić* isječke je kruga vidjela i kao trokutiće, te uspostavila shemu: isječak (upravo trokut), kružnica, četverokut.¹⁹ Marica Čunčić provela je vrlo opsežno istraživanje osnovnog oblika glagoljskog pisma oslanjajući se na ideju stare kršćanske simbolike.²⁰ Teoriju M. Čunčić detaljnije sam obradila u nastavku rada. Poticajno Jončevljevo razmišljanje uvelike postaje polazištem za daljnja istraživanja. Tim je istraživanjima zanimljiv prilog dao i hrvatski filolog *Slavomir Sambunjak*, koji glagoljicu pokušava izvesti iz ukupnosti Konstantinova svjetonazora i životnoga iskustva. Rad i teorija S. Sambunjaka biti će detaljnije izložena ovim radom.

¹⁹ Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995., str. 38. – 39.

²⁰ Žubrinić, Žarko: *Hrvatska glagoljica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1996., str. 34.

3. TEORIJA O POSTANKU GLAGOLJICE MARICE ČUNČIĆ

3.1 O MARICI ČUNČIĆ

Marica Čunčić rođena je 1951. godine u Velikoj Gorici. Uz hrvatsko ima i kanadsko državljanstvo. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski jezik i književnost i engleski jezik, magistrirala na području hrvatske lingvostilistike, te doktorirala na području filologije (glagoljska paleografija).²¹

Sudjelovala je u izradi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. U knjizi *Stilematika Kolarove proze* (Zagreb, 1980.) obradila je jezičnu podlogu humora u prozi Slavka Kolara.

Kao dobitnica Fulbrightove stipendije predavala je hrvatski jezik i književnost i glagoljsku paleografiju na sveučilištima u SAD-u. Za boravka u Kanadi bila je vanjski suradnik Papinskog instituta za srednji vijek u Torontu, gdje je inicirala Glagoljsku sobu. Predavala je hrvatski jezik i književnost na sveučilištu, u višoj školi i u hrvatskim srednjim školama u Kanadi, te je uvela studij hrvatskoga jezika na Sheridan College i za studente hrvatskoga jezika i književnosti napisala udžbenik *Hrvatska književnost* (Brampton, 1992.). Bila je glavna urednica *Gaudeamus* (Toronto, 1992. – 1996.), časopisa Društva bivših studenata hrvatskih sveučilišta koji izlazi na engleskom jeziku.

Piše i o vjerskim temama (*Sve za Isusa – Životopis službenice Božje Anne de Guigné*, Zagreb, 1996., ur., *Vjerom do zdravlja*, Đakovo, 2001.).

Organizirala je izložbe o glagoljici u Hrvatskoj i Kanadi i držala predavanja o hrvatskoj glagoljskoj baštini po Europi i na sjevernoameričkom kontinentu uključivši i Harvard.

Dr. sc. Marica Čunčić do 2005. godine radila je kao znanstveni suradnik u Staroslavenskom institutu u Zagrebu, a te godine postaje ravnateljicom instituta.

²¹ <http://www.stin.hr>

Objavila je niz stručnih i znanstvenih članaka s područja glagoljske paleografije. Dobitnica je prve nagrade Hrvatske akademije Amerike (Croatian Academy of America, New York) za članak iz područja hrvatskoga ranoga srednjeg vijeka u kojem govori o svojoj teoriji o postanku glagoljice. Nekoliko semestara predavala je na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu hrvatsku glagoljsku baštinu i početke hrvatske kršćanske književnosti.²²

Marica Čunčić autorica je knjige *Oči od sunca – mîsal od oblaka*. Poglavlje *OČI OD SUNCA (GLAGOLJICA)* posvećeno je glagoljskoj azbuci, o čemu govori u dvama potpoglavljima: *Slovima o stvaranju svijeta (Trokutasta i okrugla glagoljica)* te *Počelnica (Uglata glagoljica)*. Poglavlje je opsežno, sa zanimljivim i lijepim ilustracijama, a slijedi Jončevljevu teoriju o nastanku i razvoju glagoljskoga pisma. Ona je ispričana tečno, a interpretirana simbolično, s osloncem na kršćansku filozofiju. Osim *priče o slovima*, čitaju se ovdje odlomci iz Biblije i djela crkvenih otaca, pa se stvaranje glagoljice dovodi u gotovo mističnu vezu sa stvaranjem svijeta.²³

²² Čunčić, Marica: *Oči od sunca – mîsal od oblaka*. *Izvori hrvatske pisane riječi*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 189.

²³ Dürriegl, Marija-Ana: Ocjene i prikazi, Marica Čunčić, *Oči od sunca – mîsal od oblaka*. *Izvori hrvatske pisane riječi*, *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta*, No. 58, 2008., str. 318. – 320.

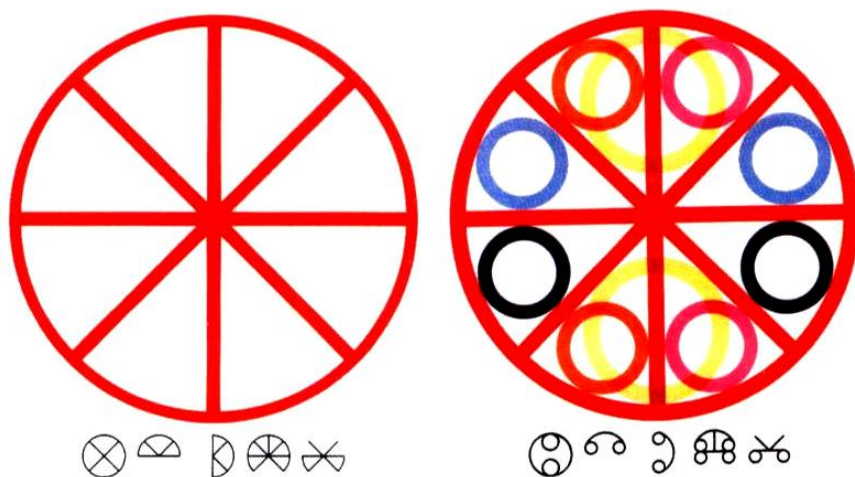
3.2 SLOVIMA O STVARANJU SVIJETA

Po likovnoj ljepoti slova glagoljica se ističe među drugim pismima. Pri kraju 20. stoljeća došlo se do pretpostavke da su glagoljska slova izvedena iz kruga s osam jednakih isječaka. S obzirom na to da se isječci ne razlikuju bitno od trokuta, takvu glagoljicu zovemo trokutastom. Ti su se trokuti poslije preoblikovali u kružnice i takvo se pismo naziva *obla* ili *okrugla* glagoljica. Poslije su se trokuti odnosno kružići preoblikovali u pravokutnike i takva se glagoljica zove *uglata*. Postoje tragovi trokutastih i oblih slova na najstarijim glagoljskim kamenim spomenicima i u rukopisnim knjigama.

Krug s osam isječaka zove se *rozeta*, a kao geometrijski lik i simbol javio se prije kršćanstva. U ozračju kršćanstva dobio je složeno značenje, pa kao simbol sadrži neke od osnovnih istina kršćanske vjere.

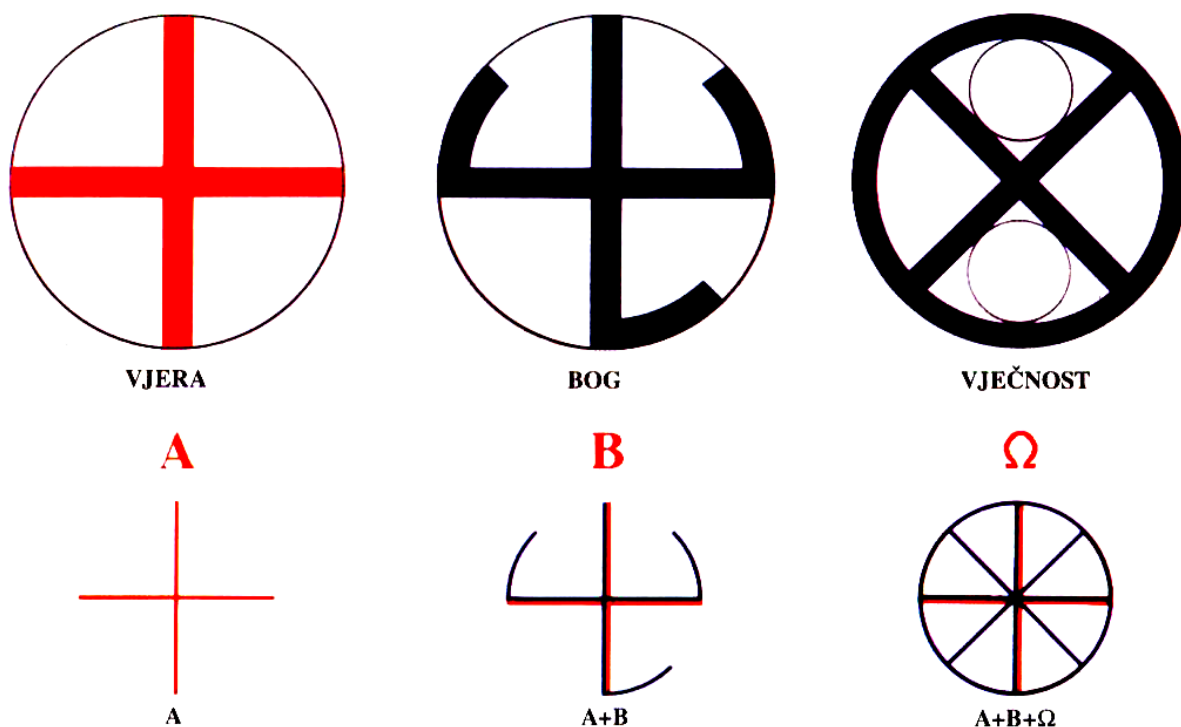
Jedan od simbola skrivenih u ovoj rozeti Kristov je monogram koji je često krasio mozaike, freske, kameni namještaj, stupove, prozore i druge predmete u crkvi. Okomiti promjer stoji za slovo I. To je inicijal imena Isus – grčki *lesos*. Dva dijagonalna promjera predstavljaju grčko slovo X (h) za grčki oblik imena Krist – *Hristos* – Pomazanik. Križ se sastoji od vodoravnog i okomitog promjera, označuje spasenje koje je Spasitelj Isus Krist postigao mukom na križu. Kružnica nema ni početka ni kraja. Simbol je Boga koji je vječan. Istovremeno označuje i savršenstvo jer je to najsavršaniji geometrijski lik. Prema tome, ona je simbol Božje savršenosti i vječnosti. Dva dijagonalna promjera u kombinaciji s kružnicom čine lik koji sadrži prvo i zadnje grčko slovo: alfu i omegu. Ta slova označuju Boga koji je Početak i Svršetak, kao što piše u Otkrivenju: „*Ja sam Prvi i Posljednji, Alfa i Omega, Početak i Svršetak*“ (Otk 22, 13).

Kad se sve to spoji, rozeta ima značenje: „*Isus Krist, Spasitelj, Početak i Svršetak, Bog savršen i vječan.*“ Vjerom se dolazi do istine da je Bog od vječnosti. Kršćansku vjeru simbolizira znak križa.

Prilog 1. Rozeta iz koje izlaze trokutasta i okrugla glagoljska slova

Prvo glagoljsko slovo *a* također ima oblik križa i zove se *Az* što na staroslavenskom znači *ja*. Bog se izražava slovom *b*, a vječnost kružnicom, u kojoj se nalaze alfa i omega. Kad se preklapanje *zbroje* ova tri slova, dobije se cjelovita rozeta sa značenjem: ja vjerujem u vječnost Boga. Simbolika time nije iscrpljena. Svako slovo, koje izlazi iz rozete, ima po svojem obliku i položaju neko značenje, simbol je jedne kršćanske istine ili tajne.

Prilog 2. Tri glagoljska slova koja simboliziraju osnovne istine vjere u vječnost Boga

3.3 ŠEST ROZETA – ŠEST DANA STVARANJA SVIJETA

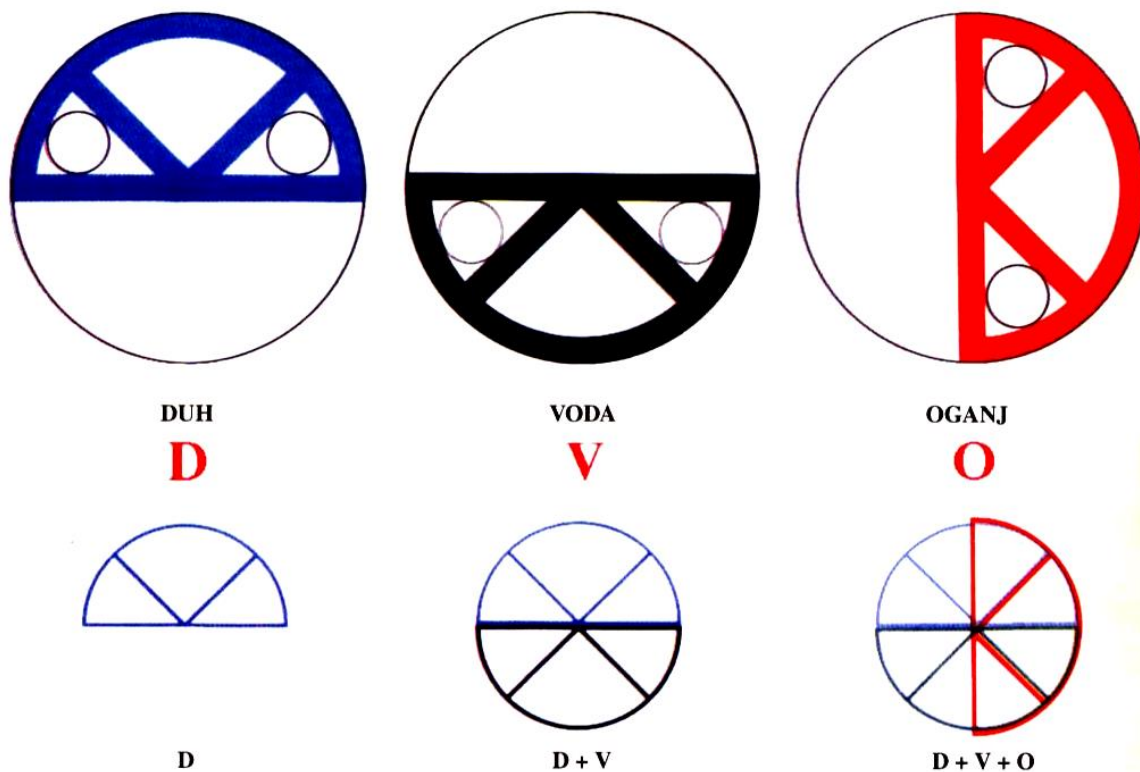
Biblija kaže da je Bog stvorio svijet u šest dana. Najprije je stvorio nebo i zemlju, more i kopno, pa biljke i onda životinje koje žive u moru i na kopnu. Na kraju je stvorio čovjeka. Sedmi se dan odmorio.

Skup simbola glagoljskih slova priča nam priču o postanku svijeta u šest dana. Manje skupine slova prikazuju jedan od šest dana stvaranja. Kad se slova – simboli jednoga dana gramatički zbroje, dobije se cjelovita rozeta.

PRVI DAN: STVARANJE MATERIJE I ELEMENATA

Neka bude svjetlost!

„U početku stvori Bog nebo i zemlju. Zemlja bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanom i Duh Božji lebdio je nad vodama. I reče Bog: 'Neka bude svjetlost!' I bi svjetlost. I vidje Bog da je svjetlost dobra; i rastavi Bog svjetlost od tame. Svjetlost prozva Bog dan, a tamu noć. Tako bude večer, pa jutro – dan prvi.“ (Post 1, 1-5)

Prilog 3. Prvi dan stvaranja svijeta: Duh Božji, vodeno prostranstvo i ognjena svjetlost

Slovo „d“ sastoji se od luka i dvaju kružnih isječaka. I trokutasti i okrugli oblik slova „d“ zauzima gornju polovicu kruga. Po položaju i obliku „d“ simbolizira Duha Božjega koji je u početku stvaranja lebdio nad vodama.

Slovo „v“ zauzima donju polovicu kruga i simbolizira vodu kako ju je u početku Bog stvorio.

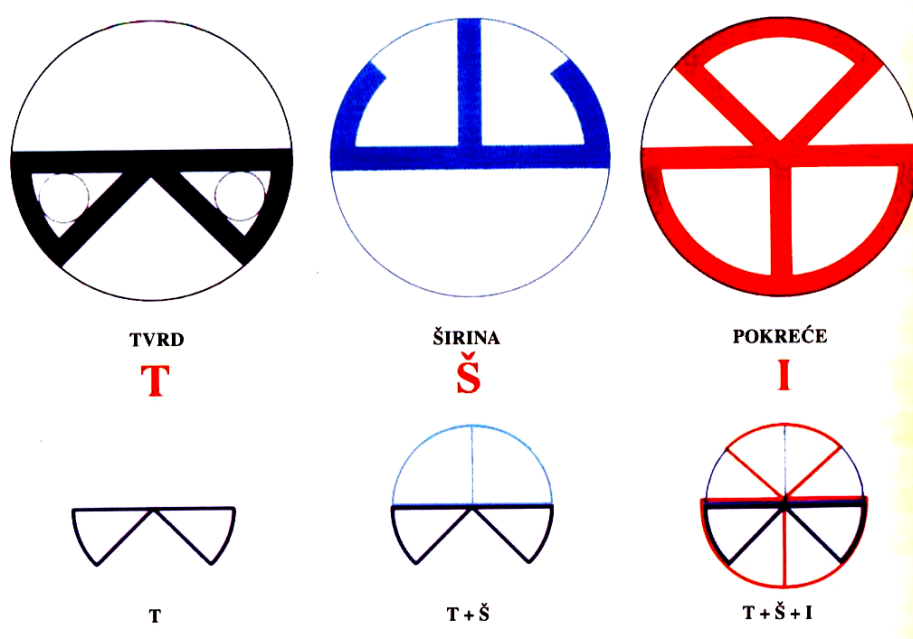
Slovo „o“ simbolizira oganj ili svjetlost i zauzima desnu polovicu kruga. Lijeva je prazna i znak je nedostatka svjetlosti odnosno znak je tame. Tama nije biće, nego je nedostatak bića. Zato druga lijeva polovica kruga nije iskorištena ni za jedno slovo.

Kao što se iz crteža vidi, kad se ti geometrijski simboli zbroje, dobije se puna rozeta koja predstavlja puninu stvaranja, savršenost i završenost prvoga dana.

DRUGI DAN: STVARANJE STRUKTURE PROSTRANSTVA

Neka bude svod

„I reče Bog: 'Neka bude svod posred voda da dijeli vode od vodâ!' I bi tako. Bog načini svod i vode pod svodom odijeli od vode nad svodom. A svod prozva Bog nebo. Tako bude večer, pa jutro – dan drugi.“ (Post 1, 6-8)

Prilog 4. Drugi dan stvaranja: svod, prostranstvo i pokretačka sila

Slovo „t“ nalazi se na sredini kruga i simbol je tvrde međe ili svoda nebeskoga koji razdvaja nebeske vode od zemnih. Tumačilo se da je svod drugo nebo, nad njim da je nebeska voda koja je iznad kopna. Držalo se da je taj prostor tvrd jer se voda pretvara u kišu, tuču, snijeg i leda da vlaži kopno. Prividni „svod“ nebeski stari su Semiti zamišljali kao kupolu koja je zadržavala gornje vode, koje mogu provaliti na zemlju i uzrokovati potop.

Slovo „š“ simbol je širine prostora. Zauzima gornju polovicu kruga i srednja prečka dopire do neba, a prečka sa strane do granice svega vidljivoga prostranstva. Svemir nam se čini beskrajn, ali u usporedbi s Bogom i on je ograničen, tj. nalazi svoje mjesto u Bogu koji je veći i od svemira koji je stvorio.

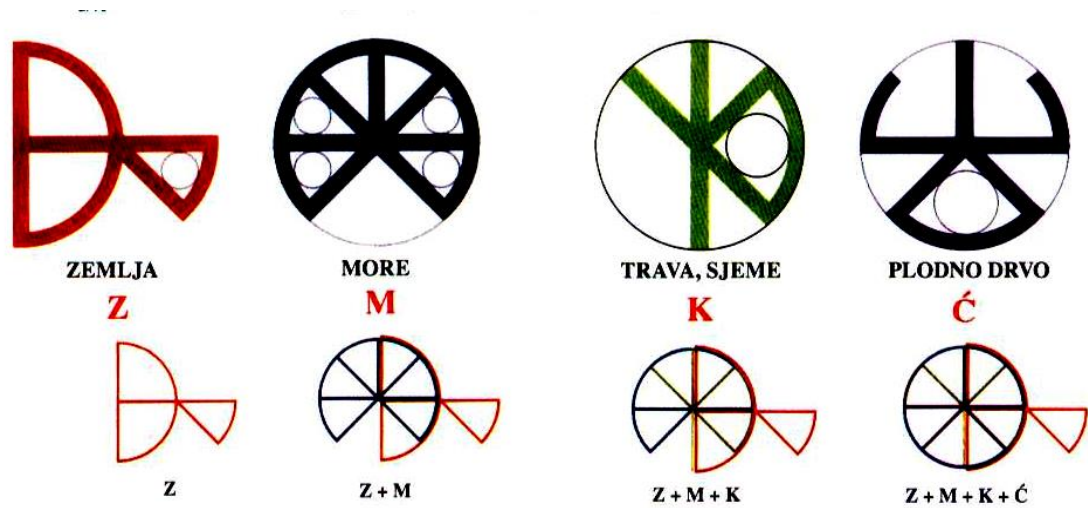
Slovo „i“ simbol je pokretanja ili gibanja i nadopunja rozetu drugog dana stvaranja.

TREĆI DAN: STVARANJE ŽIVOTA

Neka proklija zemlja

„I reče Bog: 'Vode pod nebom neka se skupe na jedno mjesto i neka se pokaže kopno!' I bi tako. Kopno prozva Bog zemlja, a skupljene vode mora. I vidje Bog da je dobro. I reče Bog: 'Neka proklija zemlja zelenilom travom sjemenitom, stablima plodonosnim koja, svako prema svojoj vrsti – na zemlji donose plod što u sebi nosi svoje sjeme.' I bi tako. I nikne iz zemlje zelena trava što se sjemeni, svaka prema svojoj vrsti, i stabla koja rode plodovima što u sebi nose svoje sjeme, svako prema svojoj vrsti. I vidje Bog da je dobro. Tako bude večer, pa jutro – dan treći.“ (Post 1, 9 – 13)

Slovo „z“ znači zemlju, zauzima pola rozete, ili pola svijeta, ali ima i još jedan element koji izlazi iz kruga jer označuje Zemlju kao astronomsko tijelo. More zauzima tri četvrtine zemaljske površine i to je dobro izraženo u *slovu „m“* koje zauzima tri četvrtine rozete. *Slovo „k“* ima oblik koji podsjeća na korij, klicu, sjeme i travku. Plodno stablo ima široku krošnju i prikazano je *slovom* koje se moglo čitati „št, ć, šć“. Predstavlja drvenaste biljke, stabla, *štap koji cvate!*

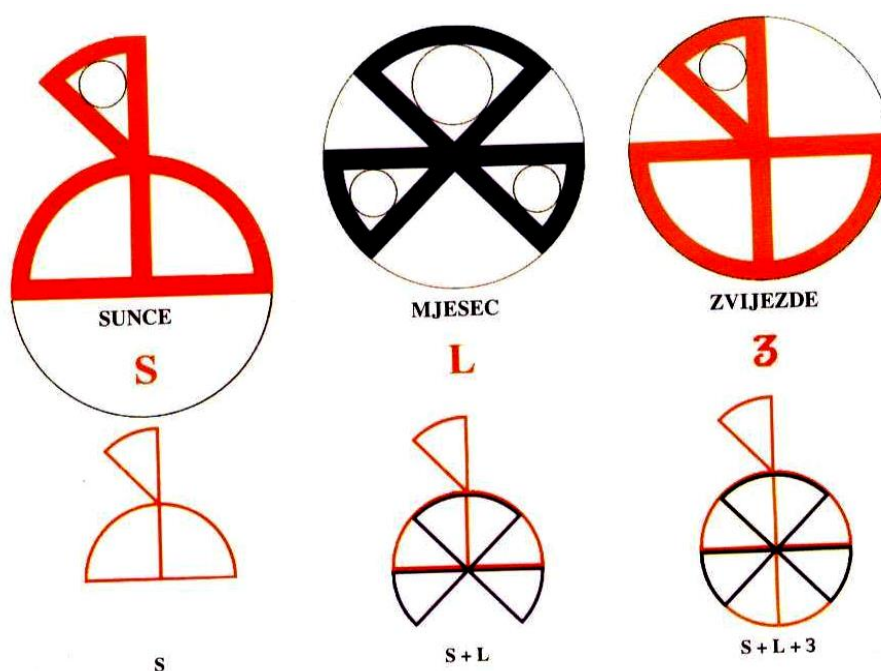
Prilog 5. Treći dan stvaranja: zemlja, more, trava – sjeme, plodno drvo

ČETVRTI DAN: STVARANJE SVEMIRA I ODREĐIVANJE VREMENA

Neka budu svjetlila

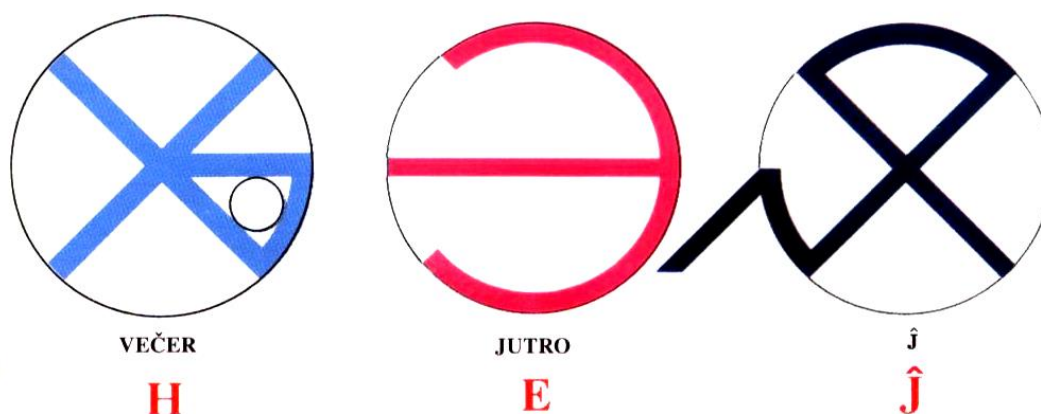
„I reče Bog: 'Neka budu svjetlila na svodu nebeskom da luče dan od noći, da budu znaci blagdanima, danima i godinama, i neka svijetle na svodu nebeskom i rasvijetljaju zemlju!' I bi tako. I načini Bog dva velika svjetlila – veće da vlada danom, manje da vlada noću – zvijezde.

I Bog ih postavi na svod nebeski da rasvijetljaju zemlju, da vladaju danom i noći da rastavljaju svjetlost od tame. I vidje Bog da je dobro. Tako bude večer, pa jutro – dan četvrti.“ (Post 1, 14 – 19)

Prilog 6. Četvrti dan stvaranja: Sunce, Mjesec, zvijezde

Slovo „s“ označuje sunce. Izlazi iz kružnice zato što predstavlja astronomsko tijelo (kao i „z“). Slovo „l“ znači „luna – mjesec“, jer se kroz mjesečeve faze mjesec pokazuje sad veći (kao gornji isječak), sad manji (kao donji isječak) i onda opet istu veličinu poprima. Slovo „dz“ predstavlja zvijezde koje su se našim precima činile na svodu pričvršćene i prema tome ne izlaze iz kruga rozete.

Prilog 7. „I bi večer, pa jutro“

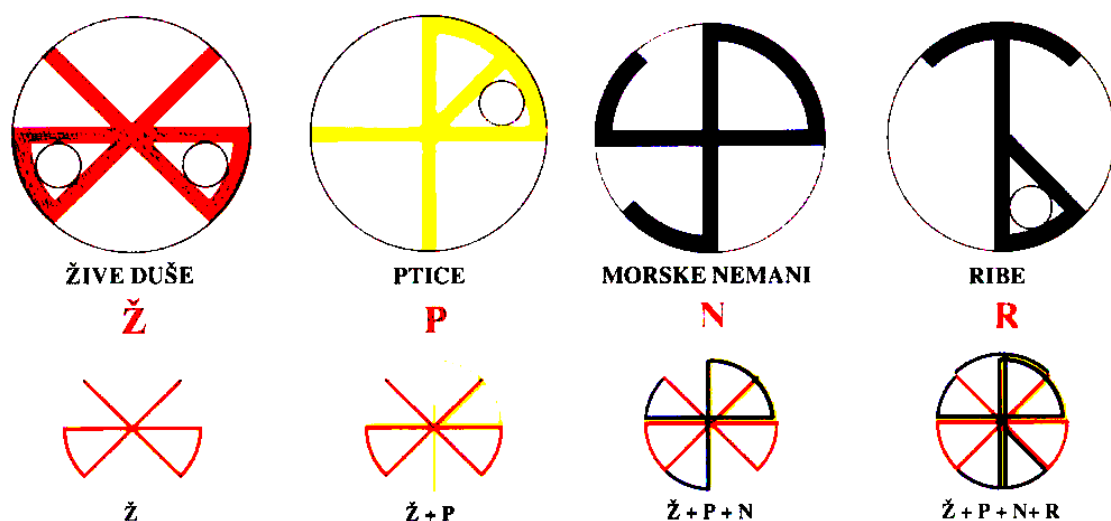
Kružni isječak ili trokut slova „h“ nalazi se ispod vodoravne linije ili horizonta pa je slovo „h“ simbol večeri kada se dan priklanja zalazu i sunce se sakrije iza crte obzorja. Stari su smatrali da je večer opća granica između dana i noći.

Slovo „e“ simbol je jutra, izlaza sunca, jer svjetlost sunčeva dolazi, grije i obasjava dio zemlje i nebo kroz njegov mali otvor. Stari su govorili da je jutro promjena od noći k danu.

PETI DAN: STVARANJE ŽIVIH BIĆA U MORU I ZRAKU

I ptice nek polete

„I reče Bog: 'Nek provrvi vodom vrevu živih stvorova, i ptice nek polete nad zemljom, svodom nebeskim!' I bi tako. Stvori Bog morske grdosije i svakovrsne žive stvorove što mile i vrve vodom i ptice krilate svake vrste. I vidje Bog da je dobro. I blagoslovi ih govoreći: 'Plodite se i množite i napunite vode morske! I ptice neka se namnože na zemlji!' Tako bude večer, pa jutro – dan peti.“ (Post 1, 20 – 23)

Prilog 8. Peti dan stvaranja: živa bića, ptice, morske nemani, ribe

Slovo „ž“ predstavlja bića nadahnuta životom. *Slovo „p“* ptice koje lete kao što oblik slova to prikazuje. *Slovo „n“* predstavlja morske nemani, sisavce poput kitova i dupina. *Slovo „r“* je simbol ribe.

Podjela živih bića na ona koja žive u vodi i na suhom, koja lete po zraku, vodene sisavce i na kraju ribe, sadržaj je stvaranja petoga dana.

ŠESTI DAN STVARANJA: STVARANJE DOMAĆIH ŽIVOTINJA I GMIZAVACA,
STVARANJA ČOVJEKA

Muško i žensko stvori ih

„I reče Bog: 'Neka zemlja izvede živa bića, svako prema svojoj vrsti: stoku, gmizavce i zvjerad svake vrste!' I bi tako. I stvori Bog svakovrsnu zvjerad, stoku i gmizavce svake vrste. I vidje Bog da je dobro. I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze na zemlji!' Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.

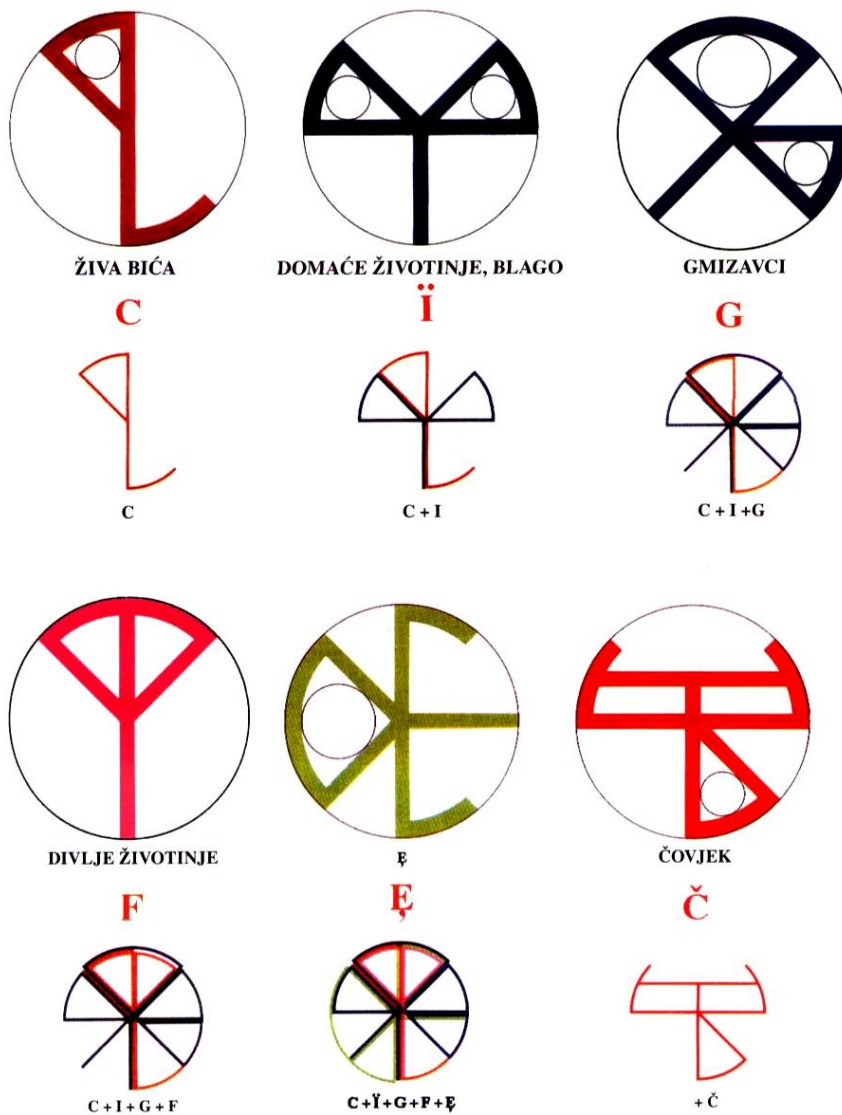
I blagoslovi ih Bog i reče im: 'Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!' I doda Bog: 'Evo, dajem vam sve bilje što se sjemeni, po svoj zemlji, i sva stabla plodonosna što u sebi nose sjeme: neka vam budu za hranu! A zvijerima na zemlji i pticama u zraku i gmizavcima što puze po zemlji i u kojima je dah života – neka je za hranu sve zeleno bilje!' I bi tako. I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro. Tako bude večer, pa jutro – dan šesti.“ (Post 1, 24 – 31)

Slovo „i“ izgleda kao jaram za par volova pa je simbol domaćih životinja. *Slovo „g“* ima dvije zatvorene cjeline koje podsjećaju na zemljište s rupama pa je simbol gmizavaca koji se kriju u rupama.

Slovo „f“ zauzima prostor između dvaju gornjih isječaka slova „d“ jer predstavlja životinje koje nisu domaće, nego divlje.

Stavljen na ovo mjesto da geometrijski i grafički završi ciklus „en“ sa značenjem „i ovaj“ dijeli sve stvaranje od stvaranja čovjeka. U riječi *čovjek* sadržan je i muškarac i žena. *Slovo „č“* simbol je čovjeka koji je, za razliku od svega stvorenoga, ispunjen govorom, pa je gornji dio slova simbol čovjekovih otvorenih usta.²⁴

²⁴ Čunčić, Marica: *Oči od sunca – misal od oblaka. Izvori hrvatske pisane riječi, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 94. – 107.*

Prilog 9. Šesti dan stvaranja: živa bića, domaće životinje – blago, gmizavci, divlje životinje i čovjek

4. TEORIJA O POSTANKU GLAGOLJICE SLAVOMIRA SAMBUNJAKA

4.1 O SLAVOMIRU SAMBUNJAKU

Slavomir Sambunjak rođen je u Splitu 5. rujna 1947. godine. Osnovnu je školu pohađao u Zadru i na otoku Silbi. Pošto je maturirao u zadarskoj Gimnaziji, S. Sambunjak upisuje Filozofski fakultet u Zagrebu, grupu Južnoslavenski jezici i književnosti i Filozofija. Specijalizaciju iz filozofije završava na jednogodišnjem Interuniverzitetskom studiju, a magistrira na poslijediplomskome studiju Srednjovjekovno društvo u južnoslavenskih naroda na Filozofskome fakultetu u Zadru. To je i doktorirao.

Od 1974. godine radio je kao srednjoškolski nastavnik književnosti i jezika, povijesti filozofije, logike, psihologije i sociologije u Jelsi na otoku Hvaru i u Zadru. Godine 1987. primljen je na Filozofski fakultet u Zadru, u kojem na Odsjeku za kroatistiku predaje Starocrkvenoslavenski jezik, Uvod u slavistiku, Lingvostilistiku i Teoriju jezika.

Slavomir Sambunjak autor je opsežnijih djela *Bernard od Clairvauxa u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti* (magistarski radi, djelomično objavljen u *Filozofskim istraživanjima*, god. 7, sv. 4/1987.) te *Jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja* (doktorski rad). Objavljuje i članke u časopisima *Dometi*, *Marulić*, *Glasje* i dr.²⁵

Autor je još i djela *Iskoni be slovo*, *Libar glagoljaša Don Antona od Silbe*, *Tkonski zbornik*, *Tragalac za smislom* te *Gramatozofija Konstantina Filozofa Solunskog*.

Gramatozofija Konstantina Filozofa Solunskog bavi se pitanjem postanka glagoljice. Autor knjige otkriva model koji je Konstantinu (Ćirilu) poslužio za izvođenje glagoljičkih slova, a koji je (model) odraz srednjovjekovne umjetnosti i simbolike koju ona odražava.

²⁵ Sambunjak, Slavomir: *Gramatozofija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 369.

4.2 GRAMATOFIJA KONSTANTINA FILOZOFA SOLUNSKOG

U novije doba pažnju učenjaka privlače uglavnom dvije hipoteze o Konstantinovu kreiranju glagoljice, a to su Černohvostovljeva i Jončevljeva. G. Černohvostov je smatrao da su glagoljska slova sačinjena od kružića, trokutova i križića, kršćanskih geometrijskih simbola, a V. Jončev je krug podijelio na osam isječaka i odatle, iz lika kotača s osam prečaka, dakle, izvodio većinu glagoljskih slova. Ni jedna od hipoteza ne zadovoljava u potpunosti. Zato su neki drugi učenjaci požurili da je objedine, nadopune i isprave. Tako je navedenim likovima dodan lik kvadrata, a trokut je zamijenjen heksagramom. Konačan je zbroj tih elemenata lik iz kojega je Konstantin Ćiril izvodio sva glagoljska slova.²⁶

Prilog 10. Geometrijski lik *mandala* koji *proizvodi* glagoljska slova

Sve te hipoteze dijelom pokazuju isto, a to je da je glagoljica sveto, simbolično pismo i da je model u temelju glagoljice geometrijski lik i simboličan je.²⁷

Kako su tomu liku simbolični pojedini sastavni dijelovi, tako je simboličan i lik u cijelosti: u njem je (uz trokute, kvadrat, križeve i krug) još i pentagram i svastika, svaki od njih u dvjema formama: pravoj i obratnoj. Simbolika im je uglavnom kršćanska, ali (moguće) i židovska i arapska i sl. Te nekršćanske elemente valja pretpostaviti i uključiti već i zbog toga što je način na koji je Konstantin mislio kada je stvarao glagoljsko pismo umnogome ovisio o arapskoj i židovskoj mistici i filozofiji jezika i pisma, ovisio o znanosti koja je prihvaćena u Grka i u srednjovjekovnoj, istočnoj patristici, ali je ipak ishodišno orijentalna. Prihvaćajući te nekršćanske ideje, Konstantin, međutim, nije nužno morao toga biti i svjestan: on je vjerojatno bio uvjeren da je njegova misao duboko kršćanska pa je i univerzalnim geometrijskim simbolima u svojem liku (i liku samome) pridavao značenja usklađena s kršćanskim učenjem: kvadrat je zemlja, krug nebo i beskonačnost, križ simbol Kristove muke,

²⁶ Sambunjak, Slavomir: *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 283.

²⁷ Sambunjak, Slavomir: *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 32.

kao i svastika, pentagram da je pak podsjećao na pet Kristovih rana dok je heksagram označavao mudrost i tajnu moć Salamunovu, ili slično, a sve je to u osnovi simbolika u najužoj vezi s božanstvom.²⁸

U jednome od najvažnijih poglavlja *Žitja Konstantinova*, onome u kojemu je opisan čin presudan za povijesnu opstojnost Slavena, u 14. poglavlju dakle, o postanku je slavenskoga novoga pisma, dotično o postanku glagoljice, kazano sljedeće: „*Otišavši, Filozof se, po svom prvotnom običaju, dao na molitvu s drugim suradnicima. Uskoro mu se javi Bog, koji sluša molitve svojih slugu, i odmah sastavi pismena i poče pisati evanđeoske riječi: 'U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga, i Bog bijaše Riječ, itd.'*“ I svi ostali spomenici koji govore o samome činu postanka glagoljice, i *Žitje Metodijevo* primjerice, slažu se s tim vrelom i – govore gotovo isto: Konstantinu je pismo dao Bog. Bilo je to u Hramu Sv. Apostola u Carigradu, u jednoj od pet njegovih kupola, središnjoj i najvećoj, gdje je bio mozaik Krista Svevladara/Pantokratora.²⁹

Glagoljica je nastala iz duboka umna uvida njezina tvorca u bitno jedinstvo likovnoga fenomena, nastala je iz Konstantinova znanja da je u temelju pisma, kao i u temelju likovnosti, ono što je zajedničko biti spoznaje: jezik i simbol. Slikarstvo i arhitektura, jezik i pismo, oblici su simboličkoga mišljenja. Konkretno, glagoljsko je pismo izravan rezultat Konstantinove spoznaje o tome da čvrste granice među slovima pisma, s jedne strane, i umjetničkoga likovnoga izraza, s druge strane, zapravo nema ni bivstveno ni historijski.³⁰

Konstantin je Filozof stvarao glagoljicu na način svojstven njegovim suvremenicima i u skladu s idejama koje su o slovima i abecedama imali i oni. No on je, osim onoga što je bilo uobičajeno, tj. da se simboličko značenje pridaje pojedinačnim grafemima, još stvorio i model za kreiranje slova koji i sam ima svoje simboličko značenje, ali kojega značenje, obratno, proizlazi i iz simboličkoga značenja pojedinih slova. Također, kao što svoje značenje prima iz slova, on im, naravno, djelomice i pridaje od svojega.

Stvorio je ideogramski sustav, slikovni alfabet, fonetsko pismo koje u oblicima grafema sadrži ideje koje neusporedivo nadilaze puko značenje jednoga glasa. Misao o simboličkome karakteru slova Konstantin Filozof imao je neprestano na umu, pa su slova koja

²⁸ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 283. – 284.

²⁹ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 357. – 358.

³⁰ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 165.

je stvorio i način na koji je to učinio još jedan dokaz o njegovome filozofskome pozivu i duhu: slike je sveo na bitno, mislio je o božanskim i ljudskim stvarima, o javnim i tajnim, kršćanskim i poganskim, svetima i profanim.³¹

Simboličan je i način na koji je Konstantin došao do svojega lika, do konačna izgleda svojega modela za stvaranje glagoljice. *Žitje Konstantinovo* kazuje da ga je stvorio u Crkvi Sv. Apostola u Carigradu. Izvor kazuje, točnije, da je Konstantin pismo primio od Boga, a to treba shvatiti tako da je počeo stvarati glagoljska slova dok je gledao sliku Boga Pantokratora u Crkvi Sv. Apostola. Na toj slici, mozaiku, Krist s križnim nimbom blagoslivlja na istočni način – desnom rukom na kojoj prsti čine krug (palac i prstenjak), križ (kažiprst i srednjak) i štapić (mali prst). Strukturno (i objedinjeno u jedan lik), to što Krist pokazuje rukom i prstima zapravo jest ono što mu je naslikano oko lica kao nimb, budući da je prvi Kristov nimb zapravo bio njegov monogram, krizmon. Ruka koja blagoslivlja, dakle, ujedno ističe i slova IX (zatvorena u krugu) a slova su i nimb: Krist je, kako je izvor i tvrdio, dao, dakle, Konstantinu pismena, pismo. Zasad, samo neka slova grčkoga pisma: X (khi), P (rho) i I (iota). Ali, znanosti je odavno poznato da su glagoljska slova R (r) i H (h) zapravo samo inačice grčkih slova P (r) i X (h). Dakle, prva su glagoljska slova nastala prema grčkim X i P, onima iz Kristova monograma.

Prva su glagoljska slova nastala u Crkvi Sv. Apostola. To je čuvena crkva, temelj budućeg tipa karakteristična za bizantski stil. Imala je veliku kružnu središnju kupolu i u tlocrtu predstavljala križ. I ona je, kada se to dvoje *zbroji* u jedno, isto što i nimb i ruka koja blagoslivlja – lik. Ali, razvoj će bizantske crkve iza toga (Justinijanova doba) ići od slobodnoga centralnoga križa prema onome upisanome, zatvorenome u kvadrat, a tu će svoje mjesto naći i heksagram.³²

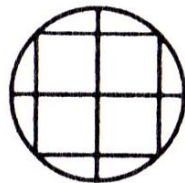
³¹ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 197. – 198.

³² Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 284. – 285.

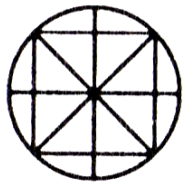
4.3 MODEL IZ IDEJE ZBRAJANJA – LIK I SIMBOLIKA

Složeni geometrijski ornamentalan lik, pralik, mandala, model iz kojega su izvedena sva glagoljska slova, na stanovit je način, stvaran zbroj jednostavnih likova i ornamenata, geometrijskih simbola. Osnovni su sveti geometrijski i ezoterijski simboli *kvadrat*, *krug*, *trokut* i *križ*, pa je sasvim normalno da je jedan kršćanski filozof i Grk uzeo upravo te simbole za temeljni lik, model iz kojega je naumio izgraditi glagoljsku abuku. Jednostavne je osnovne simbole uzeo da ih složi u jedan bogatiji i kompleksniji lik iz dva osnovna razloga: 1) praktičnoga – složeniji će lik dati više mogućnosti kombiniranja i, 2) metafizičkoga – svaki je od sastavnih likova već ispunjen značenjem i kao sveti simbol je već služio za misaono, filozofsko povezivanje biti materijalnoga svijeta s nebeskim i duhovnim, božanskim.

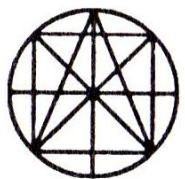
Konstantin je izabrao te osnovne geometrijske i ezoterijske simbole zbog toga što su se istodobno našli u hramu kao njegova tlocrtna esencija, na ikonama kao nimbovi i aureole i kao ruka koja blagoslivlja viđena u svome geometrijskome kosturu, izabrao ih je stoga što su i dijelom pojavnosti krizmona, a možda i iz još kojega nama nepoznata razloga. No, izabrao ih je i *zbrojio*, složio u jedan lik, sažeo u pralik ili model tako da je u krug upisao križ i kvadrat.

Sada je mogao dodati i Andrijin križ iz krizmona, X, i dobiti lik koji poznajemo otprilike kao čest ornament.

Konstantin mu je pridodao i trokut.

Taj mu je trokut mogao dodati, ali ne i nužno. Svoj je konačni lik, zbroj četiriju osnovnih hermetičkih simbola i još mnogo više, simbolički mnogo teže i bogatije, Konstantin mogao dobiti i tako da zbroju *kruga*, *križa* i *kvadrata* pribroji takozvani *Salamunov čvor*. Taj ukras i simbol, koji se daje izvesti jednim potezom, i koji je po naravi čvor, sveza, mogao je povezati tri navedena osnovna lika na način na koji ih je heksagram povezo u tlocrtlu križnokupolnoga hrama.

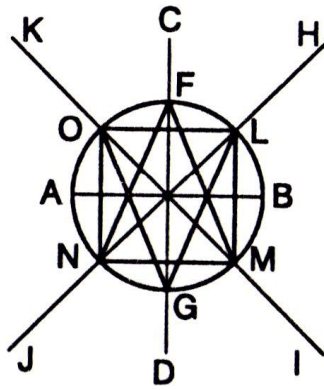

To je Konstantinova mandala, model, temelj njegova remekdjela – glagoljice. To je čudesni lik iz kojega je lako izvoditi sva glagoljska slova (to je simbol koji u sebi krije, kao tajnu prepunu smisla, još nekoliko najvažnijih preostalih simbola, smislenih i moćnih: tu su skriveni još i svastika i pentagram).³³

Glagoljska slova Konstantin Filozof izvodio je iz lika na pokazani način, ali mogao je nastati i na sljedeći način.

Na čistu se prostoru povuče ravna vodoravna crta A - B. Zatim se ta duljina uzme u šestar i iz točaka A i B opišu se kružnice koje se sijeku u točkama C i D. Točke C i D spoje se zatim crtom koja je okomita na duljinu A - B i siječe je u točki E, točno u sredinu. Ta je točka E središte kruga kojega ćemo dobiti kada opišemo kružnicu koja prolazi točkama A i B i kojemu je, dakle, duljina A - B promjer. Ta kružnica siječe crtu C - D u točkama F i G. Sad opet u šestar uzimamo duljinu A - B i iz točaka F i B te G i A opisujemo kružnice. Izvanjske točke u kojima se kružnice sijeku jesu točke H, I, J i K. Spojimo ih dvjema crtama koje se sijeku u točki E i međusobno su okomite. Točke u kojima te duljine sijeku osnovnu kružnicu, onu s radiusom A - B, označit ćemo slovima L, M, N i O. Spojimo ih sada crtama tako da u osnovnoj kružnici dobijemo kvadrat. Spojimo li još crtama točke O i L s točkom G, a točke N i M s točkom F, dobili smo lik Konstantinova modela zatvoren unutar osnovne kružnice:

³³ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 188. – 190.

To je, dakle, lik iz kojega možemo izvesti sva glagoljska slova pod jednim uvjetom, a taj je da ona slova koja svojom formom izlaze iz kružnice koja im je dominantan element *sažmemo, vratimo u kružnicu, zatvorimo kružnicom njihove izvanjske elemente*.³⁴

Konstantin Filozof stvorio je lik-modul, mandalu iz koje je izvodio sva glagoljska slova. Tako je bivstveno povezao dvoje dotad razdvojeno: bizantsko sakralno slikarstvo (i arhitekturu, ukoliko su tlocrti crkava zbrojeni, centrirani ornamentalni geometrijski likovi slični aureolama) s glagoljskim slovima, posredno i s književnošću i filozofijom.³⁵

Prva su glagoljska slova ipak nastala prema grčkima, grčkoj kapitali, ali ne isuviše njih i ne bilo koja, već ona najsimboličnija. Prva su glagoljska slova ovisna o onima koja se nalaze kao natpis na slikama Krista Pantokratora, koja sačinjavaju njegov nimb i čitljiva su na njegovoj ruci s gestom blagoslova. Nastala su kao refleksi, kao odraz, kao reminiscencija na grčka slova IC XP, zadržavajući i punu simboličnost svojih arhetipova. Naime, kao izrazita likovna oprečnost slovima IC nastala su glagoljska slova I, S (I, S), ali simbolički, ta se slova u potpunosti slažu i adekvatna su grčkima kojima se označava Isus Krist: ta glagoljska slova u *ligaturi* predstavljaju heksagram zatvoren u krugu, a to nije ništa drugo nego misao na Salamuna, odnosno na Božju Premudrost, odnosno na Krista, Božju Riječ. Također, i glagoljska slova H (H), R (R) samo su naglavce postavljena grčka slova XP, ona koja sačinjavaju Kristov monogram, krizmon.

Dobivena prva glagoljska slova, kada se smjeste jedna iza drugih na način ligatura i monograma, već jasno nadznačuju složen centralni lik. Potpuna Konstantinova mandala/model mogla je biti građena počevši od rečenih glagoljskih slova, ali i nije morala

³⁴ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 221. – 222.

³⁵ Sambunjak, Slavomir: Heksagramska aureola, Božja imena i glagoljska slova, *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zagreb – Krk, 2004., str. 516.

početi baš od njih. Mogla se, primjerice, dobiti zbrajanjem onih glagoljskih slova kojima je brojna vrijednost *jedan* i *dva*, ili na koji sličan drugi, nama nepoznat način, no zasigurno je od početka bila nabijena simbolikom. Već razmatranje prvoga i zadnjega slova glagoljske azbuke, *azъ* i *yžica*, pokazuje da je taj model nastajao kao krizmon: u simbolici koja je u temelju tih slova, a to su α i ω na glagoljski način, nalazimo lik krizmona, to jest i grčka i glagoljska slova H i R slivena u ligaturi.

Jednim svojim dijelom krizmon u kružnici predstavlja shematiziran lik ribe. To je još jedan dokaz tomu da je stvaranje glagoljskog pisma započelo simbolički: riba, IXΘΥΣ, tajni je kršćanski znak ranoga kršćanstva pa nema razloga da to ne bude i za Slavene u času njihova pokrštavanja. Ali Konstantin filozof je značenje nadgradio na prvobitni simbolizam ribe: ribu je u formi najčešćih samoglasnika slavenskoga jezika, *poluglasova*, postavio u većinu glagoljicom napisanih riječi.

Odavno je naime poznato da neka pojedinačna glagoljska slova jesu ideogrami, da svojim likom podsjećaju na stvari, predmete, prvenstveno liturgijske. Neka druga slova simboli triju Božjih osoba, Svetoga Trojstva. Cjelina pak glagoljskog alfabeta, bio on promatran u potenciji, kao model, ili pak u punoj realizaciji, kao azbuka, slovni niz od početka do kraja, također je simbolična: dok model sadrži značenje svakoga od pojedinih geometrijskih likova iz svojega sastava, kao i značenje onih likova koji su nastali tek u spoju prvotnih, dotle je azbučni akrostih Konstantinova filozofska poruka donekle različita tipa. U njem, u akrostihu, u značnju imena koja nose slova, skrivena je dijalektički sukobljena istina o životu i smrti, o mudrosti slova i riječi, o ljepoti i prolaznosti, lapidarna Konstantinova egzistencijalna mudrost.³⁶

Znanje o tome kako je iz lika-mandale nastala glagoljica otvara neslućene prostore znanja o veličini duha i dubini misli Konstantina Ćirila Filozofa.³⁷

³⁶ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 362. – 364.

³⁷ Sambunjak, Slavomir: *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 286.

5. ZAKLJUČAK

Glagoljica, kao hrvatsko nacionalno pismo, ima posebno mjesto u hrvatskoj kulturi. Ona nas određuje u kulturnom i nacionalnom smislu. Može se reći kako njome zapravo i započinje kulturni život u Hrvata. Pa je tako i prva hrvatska knjiga imala upravo glagoljska slova (Misal, 1483.), prva je početnica tiskana glagoljicom (Venecija, 1527.), i prvi su poznati hrvatski stihovi, pisani glagoljicom, zabilježeni još 1368. godine u Misalu kneza Novaka. Već to izdiže ju na razinu neizbježne kulturološke činjenice.

O postanku glagoljice danas postoji neobično velik broj najraznovrsnijih teorija. Postoje tri načina na koja se dosad nastojalo objasniti postanak glagoljskog pisma, a to su *endogeno* objašnjenje, *egzogeno* te *endogeno-egzogeno* objašnjenje.

U ovom radu, dakle, obradila sam dvije suvremene teorije o postanku glagoljice. To su teorija Marice Čunčić, izložena u knjizi *Oči od sunca – misal od oblaka* te teorija Slavomira Sambunjaka izložena u knjizi *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*. Obje teorije spadaju među endogena objašnjenja o postanku glagoljice. *Endogene* teorije na glagoljsku grafiju gledaju geometrijski i traže grafički ključ iz kojega bi nastala (sva) slova glagoljice, ili se pak traži grafički ili geometrijski višekratnik za raznovrsnu geometriju slova.

Teorija Marice Čunčić interpretirana je simbolično i s osloncem na kršćansku filozofiju. Stvaranje glagoljice M. Čunčić dovodi u mističnu vezu sa stvaranjem svijeta (*Slovima o stvaranju svijeta*).

Slavomir Sambunjak u svojoj knjizi *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga* donosi teoriju o postanku glagoljice iz jednoga geometrijskog lika – lik *mandale*. Autor knjige otkriva model koji je Konstantinu (Ćirilu) poslužio za izvođenje glagoljičkih slova, a koji je (model) odraz srednjovjekovne umjetnosti i simbolike koju ona odražava. Glagoljicu pokušava izvesti iz ukupnosti Konstantinova svjetonazora i životnoga iskustva.

Navedeni autori svojim djelima i teorijama uvelike su doprinijeli rješavanju zagonetke postanka glagoljice.

6. LITERATURA

1. Bratulić, Josip: *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995.
2. Čunčić, Marica: *Oči od sunca – misal od oblaka. Izvori hrvatske pisane riječi*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
3. Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
4. Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.
5. Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.
6. Dürriegl, Marija-Ana: Ocjene i prikazi, Marica Čunčić, Oči od sunca – misal od oblaka. Izvori hrvatske pisane riječi., *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta*, No. 58, 2008.
7. <http://www.stin.hr>
8. Sambunjak, Slavomir: *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskoga*, Demetra, Zagreb, 1998.
9. Sambunjak, Slavomir: Heksagramska aureola, Božja imena i glagoljska slova, *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zagreb – Krk, 2004.
10. Žubrinić, Žarko: *Hrvatska glagoljica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1996.

